

**“ÇİFTÇİ İSTİSNASI ve ISLAHÇI HAKLARI ”
KAVRAMLARI HAKKINDA DERLEME**

Av. Şaban ÇAMCI

24.05.2020

Çiftçi kavramı Tarım Kanunu'muzda; mal sahibi, kiracı, yarıcı veya ortakçı olarak devamlı veya en az bir üretim dönemi veya yetiştirme devresi tarımsal üretim yapan gerçek ve tüzel kişileri ifade etmektedir. Değerlendirmeye aldığımız “Çiftçi İstisnası” kavramı ilk defa, bitki çeşitlerinin geliştirilmesini özendirmek, yeni çeşitlerin ve ıslahçı haklarının korunmasını sağlamak amacıyla 08.01.2004 yılında yürürlüğe giren Yeni Bitki Çeşitlerine Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun'da yer almıştır. Kanuna dayanılarak üç yönetmelik çıkarılmıştır: “Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına Dair Yönetmelik”, “Çiftçi İstisnası Uygulama Esasları Yönetmeliği” ve “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Görevlilerin Islahçı Hakkından Yararlanmasına İlişkin Yönetmelik”. Kanun 2100/94/EC ve 1768/95/EC sayılı Avrupa Birliği direktiflerine tam uyumlu biçimde hazırlanmıştır. Kanun, UPOV Sözleşmesi (Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme) ve Avrupa Birliği Topluluk Bitki Çeşidi Haklarına ilişkin Konsey Tüzüğü'nü temel almaktadır.

Bitki ıslahı genel tanımıyla, bitkilerin biyolojik ve genetik açıdan disipline edilmesi ve mevcut genetik farklılıklarından yararlanılarak bitkilerin istenilen amaçlar doğrultusunda geliştirilmesidir. Bitki ıslahının amacı, yüksek verimliliğe sahip, hastalıklara ve çevresel koşullara karşı dayanıklı çeşitler elde etmektir.

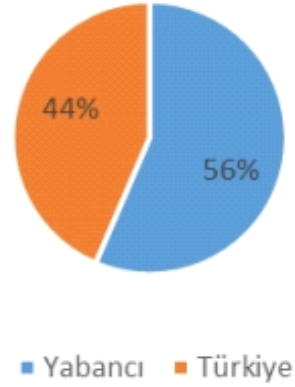
Çiftçi İstisnası; hak sahibi olan ıslahçı ve onun halefleri, yetkilerine aykırı olmamak kaydıyla, tarımsal üretimin korunması ve kollanması amacıyla, çiftçilerin kendi arazilerinde yaptıkları üretim sonucunda elde ettikleri üründen, yine kendi işlediği arazilerinde yapacakları yeni üretimler için, hibrit ve sentetik çeşitler hariç olmak üzere, korunan bir çeşidin çoğaltım materyalini kullanabilmeye yetki verilmesidir. Yeni bir bitki çeşidini ıslah eden veya bulan ve geliştiren ıslahçı veya onun hukuki olarak ardından gelenlere, üretmek ve çoğaltmak için; çoğaltım amacıyla hazırlamak, satışa arz etmek, satmak veya diğer şekillerde piyasaya sürmek, ihraç veya ithal etmek, depolamak yetkileri verilmiştir. Kanunda uygulanacak türler belirtilmiş olup tahıllar, yemlik bakliyatlar, yem bitkileri, endüstri bitkileri olarak sınıflandırılmıştır.

Çiftçi istisnasından küçük çiftçiler yararlanabilmektedir. Küçük çiftçi; en fazla 92 ton tahıl üretmek için kullanılması gerekli araziden daha küçük araziye sahip çiftçiler veya diğer türler için karşılaştırılabilir kriterleri sağlayan çiftçiler olarak tanımlanmıştır.

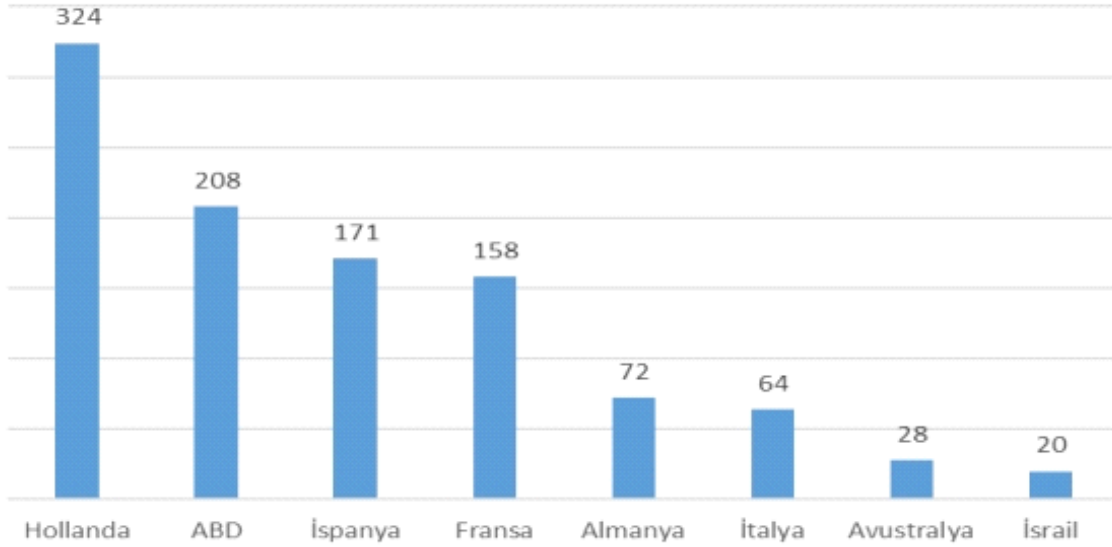
Kanunun üçüncü bölümünde Islahçı hakkının tescilinden itibaren üçüncü yılın sonunda, **kamu yararının gerektirmesi halinde**, ıslahçı hakkı zorunlu lisansa konu yapılabileceği ve korunan çeşidin kullanılmamasının veya nitelik ve miktar bakımından yetersiz kullanılmasının, ekonomik ve teknolojik gelişme açısından ciddi zararlara sebep olacağı hallerde de kamu yararının bulunduğu kabul edilir. Zorunlu lisans verilmesi için talepte bulunmak isteyen kişi, önce aynı çeşit için sözleşmeye dayalı lisans verilmesi amacıyla Bakanlıktan arabuluculuk etmesini isteyebilmektedir.

Islahçı hakları kapsamında yapılan uygulamalar, 12.08.2004 tarihli ve 25551 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına Dair Yönetmelik hükümlerine göre yürütülmektedir. Bu yönetmelik doğrultusunda 2004 yılı Eylül ayında başvurular alınmaya başlanmıştır. 2019 yılı sonuna kadar yapılan başvuruların sayısı 2214 olup, bu başvurulardan 1978 tanesi bütün inceleme işlemleri tamamlanarak kabul edilmiştir. Yapılan başvurulardan 81 tanesi farklı nedenlerle ret edilmiştir. En fazla

reddedilme nedenleri olarak yenilik kriteri ile eksik evrakların belirtilen yasal süreler içerisinde tamamlanmamış olması hususu karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde yabancı uyruklu şirketler tarafından da başvuruda bulunmaktadır. Başvuruların % 42'si yerli başvuru sahipleri tarafından yapılmış olup, geri kalan % 58'i yabancı uyruklu başvuru sahipleri tarafından yapılmış başvurulardır.

Yabancı uyruklu başvurularda ilk sıra 324 başvuru ile Hollanda menşeli firmalara aittir. Hollanda'dan gelen başvurular daha çok sebze ve patates çeşitlerinde yoğunlaşmıştır. Hollanda'yı 208 başvuru ile ABD ve 171 başvuru ile İspanya takip etmektedir.

Geleneksel ve biyoteknoloji yolu ile yapılan ıslah çalışmaları neticesinde elde edilen yeni bitki çeşitleri üzerindeki haklara “ıslahçı hakları” denmektedir. Bu sayede ıslahçı, ıslah ettiği çeşitlerin gelirleri ile yeni çeşitlerin ıslahı için kaynak elde etmiş olmakta, yetiştiriciler ise hastalıklara daha dayanıklı, daha kaliteli, daha güvenli ve daha verimli olan çeşitleri kullanmış olmaktadır. Bitki çeşitleri üzerinde ıslahçı hakkı tanınmasının amacı, ıslah faaliyetini teşvik etmektir. Islah faaliyetinin amacı ise, yüksek verimliliğe sahip, hastalıklara karşı dayanıklı ve kaliteli bitki çeşitleri elde etmektir. Yeni Bitki Çeşitlerine Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun'da mahkeme; “Fikrî ve sınaî haklar konusundaki ihtisas mahkemeleri” olarak tanımlanmıştır. Islahçı hakkının konusu bitki çeşididir. UPOV Sözleşmesi'nin son hali olan 1991 versiyonunda üye ülkelerin bu Sözleşme ile bağlı oldukları

tarihten itibaren belirli sürelerin sonunda tüm bitki cins ve türlerine koruma sağlamaları gerekliliği madde metninde yer almıştır.

Ülkemizin 2017 yılında UPOV Elektronik Başvuru Formu Projesi (PRISMA)'ya dâhil olan 21 ülke arasında yer almasıyla; bundan sonra özellikle yurtdışı başvuruları UPOV sistemi üzerinden elektronik ortamda da yapılabilecektir. 2018 yılında UPOV PRISMA Elektronik Başvuru Sistemi'nden başvuru alınmaya başlanmıştır.

Bitki İslahçı Haklarının ülkemizde yaygınlaşması ve gelişmesinde, dava sürecinin hızlı ve etkin olması, hak sahibinin haklarının etkin bir biçimde korunması kilit rol oynayacaktır. Koruma altına alınmış bir çeşitte hak sahibinin çoğaltım materyali veya hasat edilmiş ürünlerde de hak ihlali davası açabileceği düşünüldüğünde, yalnızca morfolojik gözlemlerin davalara esas alınması; hasat edilmiş ürünlere ilişkin davalarda, birçok türün hasat edilmiş ürünlerinin yeniden yetiştirilmesi imkânsız olduğu için, karşılaştırma yapma şansını ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle, hak ihlal davalarında, ihlal iddiasında bulunulan üretim materyali veya ürünün, koruma altına alınmış olan çeşit ile karşılaştırılmasında genetik analiz yöntemlerinin kullanılmasının uygun olacağını ve bu yöntemin davaların hızlı neticelendirilmesi açısından çok önemli olduğunu düşünülmektedir.

Ülkemiz bitki çeşitliliği olarak oldukça değerli bir coğrafyaya sahiptir. Geçmişten günümüze halkımızca uzun yıllardır tarımı yapılan, o bölgenin iklim yapısına, toprak yapısına, suyuna ve hastalık-zararlılarına adapte olmuş bitkilerden elde edilen ve yıllarca "meyveden tohum-tohumdan meyve" tekniğiyle süregelip günümüze ulaşmış tohumlar; yerel tohumdur. Yerel tohumlar o bölgenin genetik zenginliğini yansıtmaktadır. Yerel tohumlar üzerinde yapılacak ıslah çalışmaları ile yüksek verimli ürünler elde edilebilecektir. Bu konuda yerel yönetimlerin rolünün önemli olduğu bir gerçektir. Bölgesel farklılıklara göre ıslah çalışmalarına yerel yönetimlerce yeterince destek verilmesi halinde, önümüzde ki yıllarda tarımsal faaliyetlerde çok daha ileri bir seviyede olacağımız ve üretim kapasitemizin artacağı şüphesizdir.

Yetiştirilmiş bitki ıslahçısında, gen kaynaklarında ve teknolojide önemli kaynaklarımız bulunmakta. Gerek kamu gerekse özel sektör olarak kendimize ait olan yeni çeşitler geliştirmek için AR-GE altyapı potansiyelimizi daha da güçlendirmemiz gerekmektedir. Günümüzde gıda güvenliği ve arzının oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Ulusal gıda politikalarının da bu noktada hazırlanıp uygulamaya konulması önem arz etmektedir. Türk çiftçisinin ve Türk ıslahçısının uluslararası arenada söz sahibi olması için alınacak kararlar ve uygulamalar ülkemizin tarımsal bağımsızlığını arttıracaktır. Ayrıca yurtdışı menşeli ıslahçılara karşı Türk çiftçisi korunacaktır.

Av. Şaban ÇAMCI

Kaynaklar:

- <http://www.ttsm.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF6F8799158EECAC57>
- https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/Bitkisel%20%C3%9Cretim/Tohumculuk/Islah%C3%A7%C4%B1%20Haklar%C4%B1/2019_bih_rapor.pdf
- http://www.peyzajmimoda.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=912 HYPERLINK
"http://www.peyzajmimoda.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=912&tipi=37&sube=0"& HYPERLINK
"http://www.peyzajmimoda.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=912&tipi=37&sube=0"
"tipi=37" HYPERLINK
"http://www.peyzajmimoda.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=912&tipi=37&sube=0"& HYPERLINK
"http://www.peyzajmimoda.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=912&tipi=37&sube=0"
"sube=0"
- <http://www.heinonline.org/>
- Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunması / Ayşe ÖZKAN
- <http://www.mku.edu.tr/files/898-bd37756f-1e88-4792-a186-eaee9bc266da.pdf>